

S P E L E N

Wat jammer dat Bijbeluitleggers ons zo weinig laten glimlachen. En dat terwijl ik toch de indruk heb dat de verhalenvertellers in de Bijbel zeer regelmatig gegriinnikt hebben bij hun vertelwerk. Waarom herkennen we het spel niet dat de auteurs met ons spelen? Als we een mooie roman of een spannende thriller lezen, genieten we toch ook van de vindingrijkheid van de auteur. Bij de Bijbelverhalen is dat kennelijk ongepast. Het speelse vertellen is in de loop van de tijd onzichtbaar geworden achter heel veel uitleg- en inlegkunde.

Ik nodig u uit om een keer op een andere manier naar een Bijbelverhaal te kijken, vanuit het spel met betekenissen. Spel niet als spelletje, maar als kernactiviteit van Homo Ludens, de Spelende Mens. Spel ook niet als tegendeel van ernst, maar als iets dat met ernst ondernomen moet worden. Zo'n ludieke lezing staat naast alle andere die mogelijk zijn, maar kan de Bijbelverhalen dichter bij ons halen.

Een van de verteltechnieken in Bijbelverhalen is het spelen met omkeringen. Er gebeurt iets en dan is er ineens een wending waardoor alles toch in het tegendeel verkeert. Een kind wordt geboren in een stal als het minste van het minste, maar vervolgens komt er koninklijk kraambezoek. En niet zomaar één vorst, maar drie tegelijk. En nog uit het buitenland ook! Bij elke onverwachte wending moet de toehoorder zijn aanvankelijke conclusies aanpassen. Het is alsof de auteurs in ons oor fluisteren: 'Let op, hier gebeurt iets speciaals!'. Met hun omkeringen verwijzen ze naar een bonuslaag van betekenissen.

Zo ook in het Jona-verhaal. Op een kostelijke manier speelt de auteur met betekenissen, wendingen en omkeringen. God laat hij zorgen voor cruciale wissels in de gang van het verhaal, maar Jona kan er ook wat van.

Jona heeft geen zin in zijn opdracht om in Ninevé een onaangename boodschap te verkondigen. Dus gaat hij scheep, de andere kant op. God roept hem echter op stormachtige wijze tot de orde. Als een zware storm opsteekt, wijst de scheepsbemanning Jona aan als oorzaak. Bijgevolg wordt hij overboord gejonast. 'De woede van de zee bedaarde', staat er. Naast deze meteorologische omkering is er ook een religieuze omkering. De bemanning bekeert zich tot Jona's God: na zijn onvrijwillige vertrek heeft de vluchtende zendeling ongeweten succes.

Intussen stuurt diezelfde God een grote vis die drenkeling Jona opslokt. De verteller laat Jona vanuit de vis een prachtig gebed bidden.

'Muren van water storten op mij neer, zeewier om mijn hoofd verstikt mij. Ik zink tot de bodem ... Maar u trekt mij levend uit de dood omhoog, o Heer mijn God! Nu mijn levensadem mij verlaat, roep ik u aan, Heer'.

God is daardoor geraakt en zorgt ervoor dat de vis Jona uitspuwt op het droge. Jona heeft zijn les geleerd, krijgt een tweede kans en vertrekt dan toch maar naar Ninevé. Tegen zijn eigen sombere verwachting in heeft hij daar succes. De koning komt tot bekering en verordonneert een grote boetecampagne. Alweer een bekering als onverwachte omkering. Prompt vergeeft God de Ninevéërs. Maar, interessante wending, Jona vindt dat helemaal niet leuk. Zo staat het niet in zijn handboek missiologie. Hij vindt dat God veel te gemakkelijk genade verleent. Genade is niet goedkoop. Jona gaat van een afstandje stuurs zitten wachten op de ondergang van die verderfelijke stad.

God grijpt weer in, en schenkt Jona een schaduwrijke wonderboom, waar hij eventjes vrolijk van wordt. Maar God heeft nóg een bedoeling met die boom. De volgende dag stuurt hij een worm waardoor de boom verdort. Bovendien laat God een gloeiende oostenwind waaien. Jona is nu volgens de verteller echt in crisis: hij wil dood. En dan komt de uitsmijter. De verteller laat God zeggen: ‘ach Jona, jouw boompje zou ik hebben moeten sparen, en de stad zou ik hebben moeten verdelgen?’. Deze slotscène is feitelijk een gelijkenis.

Wat een verhaal en wat een humor! Ik stel me zo voor dat vanuit een beginversie dit verhaal steeds verder van nieuwe vondsten is voorzien, totdat het opgeschreven werd en uiteindelijk is vastgelegd. Van elke nieuwe vondst werden vertellers vrolijk. Al die opeenvolgende vertellers hanteren wel eenzelfde stijl. Ze laten God spelen met weersomstandigheden, en zelfs met een grote vis en een boom. En ze hebben een overeenkomstige boodschap: God is genadiger dan de mens. Hem wil hebben. Jona handelde vanuit zijn eigen radicaal strenge godsbeeld. Hij heeft zijn boekhouding van zonde en straf op orde. Maar hij wordt steeds hardhandig gecorrigeerd. Zijn eigen scenario's en afrekeningen stranden op de wendingen waar God voor zorgt. Maar hij is hardleers. Jona is zo strikt in de leer dat hij de tweede kans die God hem geeft wel voor zichzelf aanvaardt, maar hij gunt die niet aan de Ninevéërs.

De lezing uit Mattheüs 20 trekt die lijn door. In de gelijkenis van de werkers in de wijngaard wordt ook gespeeld met een onverwachte wending en een omkering. En ook daar is er gemor tegen een afwijkend scenario. Economisch gesproken moet je toch loon naar werken krijgen! Op het eerste gezicht delen we de verbijstering van de werkers van het eerste uur. Maar deze werkgever geeft iedereen loon naar behoefte en niet naar werktijd. Of je nu de hele dag gezwogd hebben of letterlijk te elfder ure aan het werk bent gezet, iedereen ontvangt dezelfde beloning. De evangelist legt Jezus een onwerkelijk verhaal in de mond, met alweer de boodschap van een onverwacht genadige God. Niet de strenge economische mensenmaat geldt, met uiteenlopend loon volgens de boekhouding, maar de goddelijke maat, van het goede voor alle mensen. De moraal staat aan het eind van het verhaal: ‘zo zullen de laatsten eersten zijn en de eersten laatsten’. Alweer een spel met een omkering.

Misschien is het juist onderdeel van Gods genade dat we onszelf met zulke verhalen regelmatig op een ander been kunnen laten zetten. Gods wereld is een omgekeerde wereld, met onverwachte wendingen. Wat kwetsbaar is, blijkt sterk. Wat verloren lijkt, wordt op verrassende wijze gevonden en gewonnen. Wat vast zit, wordt losgetrokken. Bijbelschrijvers spelen met de mogelijkheden van deze omkeringsplot. De verteltrant is organisch deel van de boodschap.

Afsluitend: Deze overweging was een oefening in het anders lezen van de oude verhalen, geïllustreerd aan de twee die voor deze zondag op het oecumenisch leesrooster staan. Ik heb ze er dus niet op uitgekozen, maar ze lenen zich uitstekend voor een speelse leeswijze. Nu kunnen we de rest van de Bijbelverhalen gaan herlezen. Ik wens u veel stichtelijk leesplezier. – Moge het zo zijn.

André Droogers

Gelezen: Jona 3, 10 – 4,11
Mattheüs 20, 1-16